

Anita CUCOVIĆ (Peja/Peć)
Haxhi Zeka University – Peja/Peć
anita.cucovic@unhz.eu

Fahrija NIŠIĆ-LESKOVIĆ (Prishtina/Priština)
Hasan Prishtina University – Prishtina/Priština fnisic@hotmail.com

INTERKULTURALNOST U SAVREMENOM OBRAZOVNOM PROCESU

Činjenica je da je današnje društvo u velikoj mjeri sastavljeno od multikulturalnih sredina. Da bi osoba mogla zajedno živjeti u multikulturalnom društvu, mora biti pedagoški obrazovana. Ovakav vid obrazovanja treba započeti u vrtiću i nastaviti u osnovnoj školi. Tokom života obrazovanje se nastavlja procesom socijalizacije. Dakle, interkulturalna kompetencija predstavlja čitav proces tokom obrazovanja.

U ovom procesu značajnu ulogu imaju škole i pedagoški fakulteti koji obrazuju buduće nastavnike i koji su glavni posrednici u sticanju interkulturalnih vrijednosti.

Obrazovanje budućih nastavnika podrazumijeva međusobno razumijevanje i saradnju, ne samo na individualnom, već i na nacionalnom i međunarodnom nivou. Interkulturalno obrazovanje je zapravo zasnovano na samospoznaji i samotoleranciji, na odnosu sebe i svog.

Osjećaji prihvaćenosti i ljubavi mogu se širiti prema drugima i onima koji su drugačiji samo ako su doživljeni u neposrednom okruženju.

Velika odgovornost za osposobljavanje za interkulturalne odnose i uspješan život u multikulturalnom društvu leži na sastavu obrazovanja u cjelini, posebno visokog obrazovanja, a u okviru njih i učiteljskih fakulteta.

Stoga se interkulturalni sadržaji moraju realizovati u okviru studijskih programa budućih nastavnika radi sticanja interkulturalnih kompetencija (sposobnosti).

Ključne riječi: *interkulturalno, obrazovanje, društvo, studijski program*

UVOD

Multikulturalni kontekst društva u nastavi traži nove zahtjeve za koje se trebaju naći odgovarajuća rješenja, gdje je neophodno poštovanje kultura i običaja manjina.

S obzirom da živim u multikulturalnoj sredini i radim u nastavi koja se odvija sa nastavom na drugim jezicima, u radu će biti opisani na prvom mjestu pojmovi multikulturalizam zatim u njemu interkulturalizam, kako u društvu, tako i u nastavi odnosno školstvu.

Multikulturalnost označava da na istom području postoji više različitih kultura, dok interkulturalnost naglašava postojanost odnosa među kulturama kao i međusobne interakcije. Treba naglasiti i to da ako je jedno društvo multikulturalno, ne znači da će ono u isto vrijeme biti i interkulturalno.

Važnu ulogu u multikulturalnom okruženju na idejama interkulturalizma ima obrazovni sastav. Mladi se nalaze u središtu multikulturalnog obrazovanja i vaspitanja koje nije vezano samo za školu. Multikulturalizam predstavlja djelovanje različitih kultura iste zemlje ili religije, a interkulturalizam kao dijalog između tih kultura gdje su prisutni, međusobno uvažavanje i bogaćenje različitih kultura. Interkulturalizam je dakle jedan savršeni oblik vaspitanja i obrazovanja za život u demokraciji.

POJAM MULTIKULTURALNOST I INTERKULTURALIZAM

Realnost današnjeg društva nesumnjivo su multikulturalnost i interkulturalnost. Zajednice različitih jezika i kultura koje žive na jednom prostoru predstavljaju multikulturalnost dok interkulturalizam obuhvata odnose među kulturama i uzajamno razumijevanje.

Perotti pojašnjava interkulturalni pristup na sljedeći način: „Interkulturalno obrazovanje se u školovanju mladeži prvenstveno mora usredotočiti na interakciju, ne na apstrakciju. Valjalo bi govoriti o interkulturalnom učenju prije nego o interkulturalnom obrazovanju“ (Perotti, 1995:78).

Ono što možemo zaključiti jeste da cilj interkulturalizma predstavlja uzajamno uvažavanje i razumijevanje ljudi različitih kultura.

Interkulturalnost označava mogućnost uspoređivanja različitih mišljenja, ideja i kultura na jednom prostoru.

Da bismo pričali o interkulturalnosti, moramo znati šta je kultura.

Interkulturalno vaspitanje i obrazovanje treba uticati na razumijevanje, saosjećanje sa osobom različite kulture od naše.

Po Bognaru se ne može govoriti o interkulturalnom odgoju, a da se ne analizira stanje i u teoriji i u praksi.

Znači cilj interkulturalnog vaspitanja jeste taj da društvo u budućnosti učinimo boljim, humanijim, gdje neće biti jedan čovjek od drugog manje vrijedan zato što je neke druge nacije.

I formiranje interkulturalnog vaspitanja nije potrebno samo učeniku, nego je potrebno svakom čovjeku. Ako je dijete u ranim godinama upoznato sa pojmom interkultura, velika je prednost za formiranje pozitivnih stavova njegove budućnosti.

Interkulturalizam u školi ima veliku ulogu kako u makropedagoškom planu, tako i u funkciji samog nastavnika.

REALIZACIJA INTERKULTURALIZMA U OBRAZOVNO-VASPITNOM PROCESU

Intrekulturalizam podrazumijeva mogućnost upoređivanja mišljenja i ideja kao i razmišljanje o razlikama religiozne etničke i druge prirode.

Ovakav interkulturalizam je jedan od glavnih principa u obrazovanju. Osnovni zadatak interkulturalizma u obrazovanju predstavlja tolerantnost prema različitim i razvijanje osjećaja pripadnosti svojoj zajednici kao i društvu uopšte.

I po Hrvatiću: „Interkulturalizam, između ostaloga, jedan savremeni oblik vaspitanja i obrazovanja za život u demokraciji i kulturnom pluralizmu“ (Hrvatić, 2001).

Prisutnost interkulturalizma u obrazovanju doprinosi razvitku demokracije kao i zaštiti ljudskih prava kao i boljem međusobnom razumijevanju.

Učenjem i uvažavanjem svoje posebnosti učimo se uvažavanju različitosti. Svi ovi elementi interkulturalnosti dovode do usavršavanja učitelja i uvažavanja i razumijevanja različitih kulturnih zajednica. Koliko je važan kvalitetan učitelj, govore svakodnevni primjer u interakciji učenik – učitelj.

„Kvalitetan učitelj praktičar trebao bi prepoznati te zadovoljavati individualne potrebe učenika, prepoznati njegove mogućnosti i interese, znati praktistirati pedagoške koncepcije i metode i načine/stilove učenja, organizirati aktivne procese, procjenjivati učenikov uspjeh, njegov učinak na razvoj i odgoj“ (Mlinarević i Borić, 2007).

I Hrvatić navodi koliko je važna uloga učitelja kao koordinatora, istraživaoca i savjetnika koji će kreativno utjecati na učenike.

S druge strane učenici će imati postignuće putem individualnih mogućnosti, sposobnosti i samostalnosti djelovanja znanjem, duhom i ponašanjem kao kulturnih i socijalnih bića (Hrvatić, 2009).

Navedeno je važno kako bi učitelji poticali i stvarali zdravu interkulturalnu školsku zajednicu.

Današnji savremeni sistem obrazovanja teži ka što valjanom obrazovanju učitelja koje će im pružiti odgovarajuće stjecanje znanja, iskustva i navika za stjecanje, provođenje i življenje interkulturalnih kompetencija.

Bitne osobine interkulturalno kompetentnog učitelja prikazuju se u odnosu između multikulturalnog okruženja i škole otvorene prema različitosti, a sastavnice su po Horvatić: „uspješna verbalna i neverbalna komunikacija; dobro poznavanje svoje i drugih kultura; sposobnost poštivanja, razumijevanja i prihvatanja učenika koji pripadaju drugim kulturama; interaktivan odnos s ‘drugim’; kontinuirano nadograđivanje saznanja o sebi kako na individualnoj tako i na razini pripadajuće skupine; sposobnost povećane otvorenosti, fleksibilnosti, kreativnosti i kritičnosti i shvatanje posljedica diskriminacije kulturno drugačijih te sposobnost razvoja nestereotipnog mišljenja i antipreдрасudnih stavova“ (Hrvatić, 2009).

TRETIRANJE INTERKULTURALNOSTI KROZ GRUPU EKONOMSKIH PREDMETA

Jedan od glavnih zadataka škole trebao bi biti promicanje interkulturalnoga odgoja i obrazovanja koje će se ogledati u priznavanju razlika i njihovih vrijednosti, modelu življenja, simboličkim pretpostavkama na koje se pozivaju pojedinci i društva u odnosima s drugim i u shvatanju svijeta.

Škola bi trebala uzeti u obzir opšte i posebne elemente kulture i istaknuti važnost interakcijskih procesa.

Interkulturalni kurikulum treba da sadrži elemente kao što su: suzbijanje kulturnog etnocentrizma i hijerarhije između različitih kultura, objektivno i s poštivanjem promatrati karakteristike različitih kultura i područja s kojih potječu i „otvoriti“ učenicima pogled na svijet, osobito u područjima gdje ima više različitih manjinskih skupina (Brander, 2004).

U stvaranju interkulturalnoga kurikuluma važno je promijeniti viziju pojedinca i uvjerenja o neprihvatanju kulturno drugačijih, a organizacija koja uči koristiti pojmove osobne i zajedničke vizije (Stoll i Fink, 2000, Slunjski, 2006).

U tom smislu škola ne prenosi znanja, već ona postaje prihvatljivo socijalno okruženje s fleksibilnim pristupom učenju, fleksibilnim vremenskim rasporedom, fleksibilnim kurikulumom i fleksibilnim okruženjem za učenje (Cohen, 1996).

U školi se navedeni razvitak, koji je započeo u obitelji, nastavlja, mijenja ili prihvata. (Perotti, 1995).

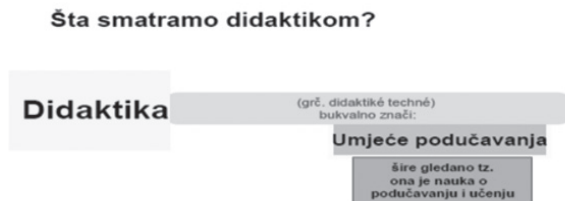
Interkulturalno obrazovanje u školi može se pratiti sa nekoliko aspekata i to:

- šta se u školi uči,
- kako se uči
- i u kakvom se ambijentu odvija nastava.

Dakle, učenici u školi stiču obrazovanje koje im pomaže pri odrastanju sa različitostima koje ne dijele već povezuju ljude.

Dalje ćemo u radu shematski prikazati tok nastave iz ekonomskih predmeta.

Na slici br.1 shematski je didaktika kao nauka o učenju odnosno podučavanju

Na shemi br. 2 prikazane su četiri grupe na koje se dijeli znanje u zavisnosti od škole i njene okoline gdje spadaju kultura, tradicija, stručno znanje, pedagoško znanje i znanje o učenicima.

Pristupom interkulturalizma obrazovanju temelje se aktivnosti škole, nastavnih sadržaja kao i respektovanja nastavnog procesa. Nastava je složen interacijsko-komunikacijski proces. Uspješan interkulturalni odnos između nastavnika i učenika kao i učenika i učenika dovodi do idealnog ambijenta u razredu i školi.

Škola ima ulogu omogućavanja komunikacije među vršnjacima koja podstiče učenike na razgovor. Dakle, škola je mjesto gdje se uči, ali se i postižu kontakti i razgovori među vršnjacima, razvijaju odnosi i usvajaju grupna pravila. U školi učenik uči jedinstvenost i vrijednost svake kulture što predstavlja veliki doprinos čovječanstvu.

Na shemi br. 3 prikazan je nastavni proces.

PROŽIMANJE MULTIKULTURALNOSTI I INTERKULTURALIZMA

Vaspitanje i obrazovanje kao glavne odrednice života u multikulturalnom društvu se reguliše raznim poveljama i konvencijama kao što su: Opća deklaracija o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda (1948), UNESCO-va Konvencija o diskriminaciji u vaspitanju i obrazovanju (1960), UNESCO-va Preporuka o vaspitanju i obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir, poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda (1974) i Međunarodni sporazum o građanskim i pravima Ujedinjenih naroda (1976).

Naravno da ovi dokumenti, na kojima se zasniva sloboda i pravo svakog čovjeka na obrazovanje, nisu dovoljni za implementiranje i usmjeravanje vaspitno-obrazovne prakse ka stvaranju interkulturalno osviještenoga društva (Ivanović, 2009).

Interkulturalnom kompetencijom označavaju se različite sposobnosti i karakteristike koje obilježavaju svakog pojedinca na individualnoj i ličnoj razini.

Temeljni zahtjevi interkulturalne kompetencije postaju osjetljivost i samosvijest, odnosno razumijevanje ponašanja drugih kao i način njihovog razmišljanja i viđenja svijeta, a preduslov je svakako uspješna i prihvatajuća komunikacija.

U ovom kontekstu Hrvatić zaključuje kako interkulturalna kompetencija uključuje tri bitne dimenzije koje su međusobno povezane: komunikacijska ponašajna dimenzija (vještine), emocionalna dimenzija (stavovi) i kognitivna dimenzija (znanje) (Hrvatić, 2009).

DPostati stvarno interkulturalno kompetentan, znači biti sposoban živjeti u uslovima gdje svakog pojedinca prihvatamo bez obzira na njegovu kulturnu pripadnost, porijeklo te stil života kojim se živi.

Na slici br. 4 shematski su prikazani principi na kojima se zasniva odabiranje gradiva.

ANALIZA ZASTUPLJENOSTI INTERKULTURALNOSTI U SREDNJOŠKOLSKOM OBRAZOVANJU NA KOSOVU

Kosovo je specifičan obrazovni prostor jer, pored sistema Republike Kosovo, u praksi postoji i paralelni sistem obrazovanja koji funkcioniše po nastavnim planovima i programima Republike Srbije. Zbog toga se interkulturalnost u srednjoškolskom obrazovanju ne može analizirati samo teorijski, već kroz paralelne obrazovne tokove, jezičku podijeljenost, različite kurikule i ograničen kontakt među učenicima različitih zajednica. Iako Kosovo pravno garantuje obrazovanje na službenim jezicima i jezicima zajednica, u praksi su susreti, saradnja i zajedničko učenje između učenika kosovskog i srbijanskog sistema ograničeni. Najčešće se ostvaruju kroz neformalno obrazovanje, projekte nevladinih i međunarodnih organizacija.

U tom smislu, Kosovo jeste multikulturalna sredina, ali nije u dovoljnoj mjeri interkulturalna obrazovna sredina. Postojanje različitih jezika, kultura i školskih programa ne znači automatski i stvarnu interakciju među njima. Uključivanje u šire školske aktivnosti često zavisi od poznavanja albanskog jezika. To pokazuje razliku između multikulturalnosti i interkulturalnosti: zajednice postoje jedne pored drugih, ali bez dovoljnog kontakta i razmjene.

Pored fizičke, jezičke i institucionalne odvojenosti, postoji i digitalna odvojenost učenika iz dva obrazovna sistema. Mladi često ne prate iste medije, društvene mreže, influencersere ni javne narative. Zbog jezika i političkog okruženja formiraju se odvojeni digitalni prostori, što dodatno jača stereotype i smanjuje mogućnost međusobnog razumijevanja.

Interkulturalnost na nivou obrazovne politike

Na nivou obrazovne politike interkulturalnost je prisutna kroz pravni okvir i strateške ciljeve koji govore o uključivanju zajednica, pravu na obrazovanje na maternjem jeziku i poštovanju različitosti. Strategije obrazovanja na Kosovu predviđaju jednak pristup obrazovanju i veću uključenost učenika iz različitih sredina.

Međutim, postoji razlika između normativnog i stvarnog stanja. Iako politika predviđa inkluziju, u praksi i dalje postoje odvojeni obrazovni tokovi, posebno između učenika koji pohađaju nastavu po kosovskom kurikulumu i učenika koji se školuju po srbijanskom sistemu. Zato je interkulturalnost na političkom nivou više deklarativna nego stvarno razvijena u svakodnevnoj školskoj praksi.

Dodatni problem su i sadržaji u udžbenicima, posebno iz istorije i geografije, gdje se često pojavljuju jednostrani prikazi prošlosti, govor koji doprinosi netoleranciji. To dodatno otežava razvoj interkulturalnog pristupa u obrazovanju.

Kroz praksu smo utvrdili da interkulturalnost nije samo učenje o drugome, nego i sposobnost da se preispita sopstveni narativ. U oba obrazovna sistema škola često djeluje kao čuvar nacionalnog identiteta, pa je prostor za kritičko čitanje istorije, udžbenika i kolektivnih mitova ograničen.

Interkulturalnost na predmetnom nivou

Na predmetnom nivou interkulturalnost nije jednako zastupljena u svim predmetima. Najviše prostora za nju ima u društvenim predmetima, jezicima, građanskom obrazovanju, istoriji i književnosti, gdje se mogu obrađivati identitet, kulturna raznolikost, ljudska prava, tolerancija i zajednički život.

Ipak, prisustvo takvih sadržaja u planovima i programima ne znači i njihov stvarni interkulturalni efekat. Taj efekat ostaje ograničen ako učenici različitih zajednica ne ulaze u međusoban dijalog. Poseban problem predstavlja jezička udaljenost. Učenici kosovskog obrazovnog sistema na albanskom jeziku uglavnom nemaju priliku da uče srpski jezik, kao što ni učenici srbijanskog sistema nemaju dovoljno prilika da uče albanski. Odsustvo jezika druge zajednice produbljuje distancu i smanjuje mogućnost svakodnevne komunikacije.

Interkulturalnost na nastavnom nivou

Na nastavnom nivou interkulturalnost zavisi od škole, nastavnika i lokalne sredine. Nastavnik može imati važnu ulogu u razvijanju interkulturalnih vrijednosti, ali je njegov domet ograničen ako je sistem organizovan odvojeno i ako nema kontakta s drugim zajednicama.

Dotadni problem je što mnogi nastavnici nemaju dovoljno interkulturalnog obrazovanja niti kompetencija da to znanje prenesu učenicima. Potrebno je postaviti pitanje da li nastavnički fakulteti dovoljno obrađuju interkulturalnost i da li nastavnici u etnički osjetljivim sredinama imaju podršku da sprovedu takve aktivnosti. Nastavnik koji pokušava otvoriti osjetljive teme može se suočiti s pritiskom kolektiva, roditelja ili lokalne zajednice. Zbog toga interkulturalnost u nastavi često ostaje na nivou poruka o toleranciji, bez stvarnog iskustva susreta i saradnje među učenicima iz različitih obrazovnih sistema.

Interkulturalnost na projektnom i vannastavnom nivou

Najviše prostora za interkulturalnost na Kosovu postoji van redovne nastave, kroz projekte, radionice, debate, kampove, omladinske programe i druge vannastavne aktivnosti koje organizuju škole, opštine, nevladine i međunarodne organizacije.

To znači da je interkulturalnost na Kosovu često izraženija u projektnom i vannastavnom nego u formalnom nastavnom dijelu obrazovanja. Kroz takve aktivnosti učenici imaju priliku da sarađuju, upoznaju druge jezike i kulture i razbijaju stereotipe. Međutim, te aktivnosti su najčešće vremenski ograničene, zavise od donatora i njihove agende i ne obuhvataju sve škole i sve učenike.

Ovdje se može govoriti o projektnoj interkulturalnosti. To su situacije u kojima učenici učestvuju u kampovima, radionicama ili zajedničkim programima nekoliko dana, ali se nakon toga vraćaju u odvojene školske i društvene

sredine bez nastavka te komunikacije. Bez institucionalne podrške i uključivanja škole, takve aktivnosti ostaju privremene i ne mijenjaju trajno obrazovni sistem.

Uporedni prikaz dva obrazovna sistema na Kosovu

I kosovski i srbijanski obrazovni sistem na Kosovu funkcionišu u etnički i jezički osjetljivim sredinama, ali i dalje proizvode odvojene obrazovne stvarnosti. U oba sistema interkulturalnost je više prisutna kao vrijednost ili cilj nego kao svakodnevna praksa zajedničkog obrazovanja.

Ključna razlika nije samo u planovima i programima, već i u stepenu međusobnog kontakta, učenju jezika druge zajednice i mogućnostima za kontinuiranu saradnju među mladima. Zbog toga odvojeni sistemi doprinose rastu jezičkih i društvenih barijera.

Posebnu pažnju treba posvetiti manjim zajednicama kao što su Bošnjaci, Goranci, Turci i Romi. Njihov položaj pokazuje stvarni nivo interkulturalnosti u školi. U praksi se od njih često očekuje prilagođavanje većinskom jeziku i sistemu kako bi učestvovali u širim školskim aktivnostima. To više govori o asimilaciji nego o interkulturalnosti, jer prava interkulturalnost podrazumijeva uzajamno prilagođavanje.

Može se zaključiti da je interkulturalnost u srednjoškolskom obrazovanju na Kosovu djelimično zastupljena, ali neravnomjerno. Najslabije je razvijena tamo gdje su učenici fizički, jezički i kurikularno odvojeni, a najviše tamo gdje postoji direktan susret, saradnja i dijalog.

Pregled akcija koje se sprovode u funkciji interkulturalnosti

U funkciji interkulturalnosti na Kosovu sprovode se različite aktivnosti: obrazovanje na jezicima zajednica, podrška učenicima iz nevećinskih zajednica, projekti dijaloga među mladima, vannastavne radionice, kampovi i zajedničke inicijative škola, nevladinih i međunarodnih organizacija. Međutim, iz ličnog iskustva može se primijetiti da se interkulturalno obrazovanje u okviru neformalnih aktivnosti često organizuje bez dovoljno pažljivog izbora edukatora – trenera. Nerijetko se angažuju osobe koje jesu motivisane, ali ne moraju imati dovoljno znanja o složenosti lokalnog konteksta i odnosa među zajednicama na Kosovu, njihovih različitih narativa i iskustava. Zbog toga se dešava da efekti takvih aktivnosti ostanu površni, a ponekad se učenici nakon povratka u svoje sredine zatvore još više prema saradnji.

Ipak, te aktivnosti nisu jednako prisutne u svim opštinama i školama. U nekim sredinama su češće zbog mješovitog stanovništva, dok su u drugim rijetke. Zato interkulturalnost na Kosovu i dalje više zavisi od lokalne inicijative i projektne podrške nego od jedinstvene sistemske prakse.

Preporuke

Potrebno je jačati sadržaje koji podstiču upoznavanje jezika, kulture i istorijskih perspektiva drugih zajednica. Treba povećati broj zajedničkih aktivnosti između učenika iz različitih obrazovnih sistema, ne samo kroz projekte, nego i kroz održive školske modele saradnje. Potrebno je imati obrazovan nastavni kadar koji je i sam prošao interkulturalno obrazovanje u praksi i teoriji. Važno je da interkulturalnost bude vidljivija u predmetnim sadržajima, udžbenicima i obuci nastavnika, a ne samo u strateškim dokumentima. Poseban značaj ima učenje lokalnih jezika, jer bez jezika nema pune komunikacije ni stvarne interkulturalnosti.

ZAKLJUČAK

Kao generalni zaključak navodimo tvrdnju koju zastupa Hrvatić: „Interkulturalno obrazovanje postaje dio procesa kojim se potiče dijalog, pregovaranje, pomirenje, kompromis, prilagođavanje, izbjegavanje u konačnici zajedničko rješavanje problema, gdje značajnu ulogu ima i vjerski odgoj“ (Hrvatić, 2007, 47).

Naveli smo da je primjer ove definicije interkulturalnog obrazovanja primjenljiv i u praksi. Odgovarajuće za ovu tezu su naše zajednice gdje na jednom mjestu interkulturalno živi i održava se više nacija, vjera, jezika, običaja i kultura.

Kao kruna svega navedenog jeste nastavno-obrazovni pristup interkulturalni jer se mladi tu najviše druže i najbolje međusobno razumiju.

Vaspitanje i obrazovanje su osnovni elementi interkulturalizma svakog pojedinca u druženju, socijalne vještine i sposobnost za komunikaciju sa okolinom što se, opet, najuspješnije postiže u školi. Škola treba biti mjesto u kojoj se, u praksi, učenik poučava biti građanin razvijenih sposobnosti za komunikaciju i interakciju. Škola je mjesto u kojoj učenici stvaraju kontakte i komuniciraju sa svojim vršnjacima. I ta saradnja koju učenici međusobno ostvaruju u školi treba biti prenesena i na društvo oko sebe. Škola u kojoj radim obuhvata trojezičnu nastavu i tipičan je primjer multikulturalnog društva sa dobrim dijelom zastupljene interkulturalne nastave.

Naime, manjinske zajednice, Bošnjake i Turke, sa donekle prilagođenim nastavnim planom i programom kao i naš jezik kulturu i običaje, solidarno prihvata većinski dio stanovništva ove zajednice.

Mišljenja sam da, dok ljudi budu poštovali pravila kulture, postojaće i uspješna interkulturalnost u čovječanstvu.

REFERENCES

- **Balkan Insight Analysis:** Balkan Schoolbooks Still Fight Over Kosovo's History – A detailed breakdown of the Gashi study with specific examples of contentious phrases.
- Cohen, D. (1996). „Law, social policy, and violence: The impact of regional cultures“. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Đurić, Jelena (2008). „Identitet i interkulturalnost – Srbija kao mesto prožimanja Balkana i (Srednje Evrope)“, *Filozofija i društvo*. Beograd.
- Hrvatić, N. & Piršl, E. (2005). „Kurikulum pedagoške izobrazbe i interkulturalne kompetencije učitelja [Curriculum of pedagogical training and intercultural competence of teachers]“. *Pedagogijska istraživanja*.
- Hrvatić, N. & Piršl, E. (2007). „Interkulturalne kompetencije učitelja“. U: *Kompetencije i kompetentnost učitelja*, Babić, N. (ur.). – Osijek: Učiteljski fakultet u Osijeku (Hrvatska). Kherson State University (Ukraine).
- Hrvatić, N. (2005). Interkulturalni kurikulum i/ili obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina. Izazovi obrazovanja na manjinskim jezicima.
- Hrvatić, N. (2007). „Interkulturalna pedagogija: nove paradigme [Intercultural pedagogy: new paradigms]“. *Pedagogijska istraživanja*.
- **Journal of Education and Learning:** Intercultural Education in Kosovo: A Longitudinal Case Study – A 3-year qualitative study on how teachers and students experience intercultural projects. <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ1299607.pdf>
- Kragulj, Snježana & Jukić, Renata (2010). *Interkulturalizam u nastavi*.
- **Ministry of Education (MESTI):** Kosovo Education Strategy 2022–2026 Action Plan – The official government roadmap for modernization and inclusion.
- NAEYC (National Association for the Education of Young Children) (2020). Professional Standards and Competencies for Early Childhood Educators. Washington, DC: NAEYC.
- **OSCE Education Overview:** Education in Communities in Kosovo – Provides data on the lack of interaction between students and the challenges of translating curricula.

- Pasini, Dinka (2010). „Kultura u nastavi hrvatskoga kao stranog jezika“, *Časopis za hrvatske studije*. Zagreb.
- Perotti, A. (1995). *Pledoaje za interkulturalni odgoj i obrazovanje [A plaidoyer for intercultural education]*. Zagreb: Eduka.
- **ResearchGate (2021)**: Interculturalism in Contemporary Teaching in Kosovo – Discusses the law on Protection of the Rights of Communities and its impact on the classroom.
- Slunjski, E. (2006). Stvaranje predškolskog kurikulumu u vrtiću – organizaciji koja uči. Zagreb: Mali profesor.
- Stoll, L. & Fink, D. (2000). Mijenjajmo naše škole – Kako unaprijediti djelotvornost i kvalitetu naših škola. Zagreb: Educa.
- **UNICEF Assessment (2023/2025)**: Transforming Education in Kosovo – Focuses on inclusion, equity, and the „digital readiness“ of the education system.

**Anita CUCOVIĆ &
Fahrija NIŠIĆ-LESKOVI**

INTERCULTURALITY IN THE MODERN EDUCATIONAL PROCESS

The fact is that today's society is largely made up of multicultural environments. In order for a person to be able to live together in a multicultural society, he or she must be educated pedagogically. This kind of education should start in kindergarten and continue in elementary school. Throughout life, education continues with the process of socialization. Thus, intercultural competence represents an entire process during education.

Schools and teacher training colleges that educate future teachers and are the main mediators in acquiring intercultural values play a significant role in this process.

The education of future teachers includes mutual understanding and cooperation, not only on an individual but also on a national and international level. Intercultural education is actually based on self-knowledge and self-tolerance, on the relationship between oneself and one's own.

Feelings of acceptance and love can only spread towards others and those who are different if they are experienced in the immediate environment.

A great responsibility for training for intercultural relations and a successful life in a multicultural society lies with the composition of education as a whole, especially higher education, and within them teacher faculties.

Therefore, intercultural contents must be implemented within the study programs of future teachers in order to acquire intercultural competences (abilities).

Keywords: *intercultural, education, society, study program*